

'זמנין דבהדי דמנח ליה, יתבא בחור וקפצה' – יש לבאר מדוע נחשב 'גירי דיליה', סוף סוף הוא לא עשה מעשה נוק, אלא שהביא סולם, ומה לי אם קפצה הנמיה מיד או לאחר זמן? – ואפשר, שזה שאמרו 'בהדי דמנח ליה' אין הכוונה כל שעוסק בהנחתו, שהסולם עדיין בידו, אלא רצה לומר שהנמיה כבר נתנה דעתה על היונים, ותיכף להנחת הסולם, מיד היא קופצת. ובאופן זה, נחשבת הנמיה כנוק מוכן, כ'אש' הקיימת כבר ואינה חסרה אלא הולכת הרוח, וכשהוא גורם שתבוא, נחשב 'גירי דיליה'. ואפשר גם, ש'בהדי דמנח' – שהסולם בידו עדיין, וזה נחשב 'גירי דיליה' יותר. או גם, כיון שקופצת על הסולם בעוד הוא בידו, והוא מניחו ליד השוכן, הרי הוא מקרב הנמיה אל השוכן בידיו. (חזון איש – ב"ב י, א. ולכאורה נראה לפי כל הסברות הנזכרות, שאם כבר הניח סולם ולא היתה שם נמיה, אין חייב להרחיקו, שהרי כבר אין כאן 'גירי'. ושמה לאחר שקבעו חכמים לאסור הצבת הסולם, שוב נקבע הדין שהשוכן במקומו עומד והסולם ייעקר, ויותר אין לזה לעקור שובכו מפני סולמו של זה שנעמד באיסור. וכן נראה שלא חילקו, ואסרו להעמיד לעולם, גם כאשר הוא יודע ובטוח שאין נמיה מזומנת לקפוץ עתה).

'זאת אומרת גרמא בניזקין אסור' – ומן התורה, אם משום 'ולפני עור לא תתן מכשול', אם משום 'ואהבת לרעך כמוך'. (רמ"ה להלן כו, אות קז. וראה במובא בתחילת מסכת ב"ק (חוברת יד) על מקור האיסור להזיק לזולת. וע"ע בקובץ שעורים כאן ובאגרות משה אה"ע ח"ד כט, ג).

דף כג

הערות וצינונים

'אפיקו לי קורקור מהכא' – אף להלכה, דקיימא לן כר' יוסי שאין המזיק מרחיק אלא ב'גירי דיליה', כתבו ראשונים (רבנו יונה, רשב"א), שגם כאן, בשעה שהעורבים היו באים ללקק הדם, היו האומנים מפריחים אותם, והלכו וישבו על העצים, והרי זה 'גירי דיליה' בגרמא. (וכ"כ הרמב"ן והרא"ש להלן כו. ואולם התוס' שם אינם סבורים כן. אלא גם ללא ההפרחה בידים חשיב 'גירי דיליה'. וע' בחזו"א ב"ב יד, ה.ו).

'זאיבעית אימא: דכנעני' – ואפילו למאן דאמר גזלו אסור (וכן הלכה), הלא אף בישראל אין ביוני שובך משום גזל גמור אלא תקנת חכמים משום דרכי שלום. (רשב"א). ואפשר שלא תקנו כמו כן בעכו"ם, (כאשר מצינו שתקנו בכמה מקומות מפני דרכי שלום) – לפי שגם הם בדיניהם אינם מקפידים על כך. (נחלת משה. וצ"ב, שלפי"ז משמע מהרשב"א שאילו היה בדינו נחשב לגזל גמור, היה אסור הגם שבדיניהם מותר, והלא אמרו (ב"ק קיג) אם יכול אתה לזכות את ישראל בדיניהם – זכה ואמור לו כך דינכם. ואולם קושיא מעיקרא ליתא, דמצינו כע"ז בב"ק צו 'תקנתא לעכו"ם ניקו ונעבוד?!' הגם שתקנו תקנות מסוימות מפני דרכי שלום. ואין להשוות תקנות רז"ל זל"ז).

(ע"ב) 'מחצה על מחצה – שניהם יחלוקו' – כבר בארו האחרונים, שאין לדמות את הנידון שלפנינו עם שאר השבת אבידה במקום ספק, שאין אומרים שם 'יחלוקו', כגון ב'סימנים וסימנים – יניח' (ב"מ כח), שכאן, עוד קודם שהגביה זה, כבר חל דין 'יחלוקו' בניפול, שכבר היה הספק קיים, ולכן כשהגביה, מתחילה לא חל בו חיוב השבה לבעלים אלא לקיים דין חלוקה – ע' קובץ שיעורים כאן; שערי ישר ויד; חדושי הגרנ"ט – ב"מ קלה; שיעורי הגר"ש רחובסקי – ב"מ כ. וע"ע בענין זה ב'יוסף דעת' – ב"מ כח (חוברת כב). (ולא דוקא בנמצא בין שני שובכות, אלא אף בספק אם של בעל השוכן או של המוצא, יש מקום לדין יחלוקו, כמבואר בדברי הרמ"ה שמפרש שזה שהוציאווה לר' ירמיה מבית המדרש (להלן), משום שכשרגל אחת בתוך נ' ורגל אחת בחוץ – הוי ספק, וחלוקין. וע' בשיעורי ר' שמואל כאן ובב"מ כו.

'רוב וקרוב – הולכין אחר הרוב' – בדין 'קרוב' דנו בספרי האחרונים ז"ל, אם גדרו בירור הפושט את הספק (בדומה לדין רוב וחוקת אומדנא המבוססים על טעם וסברה מציאותית-טבעית), או גדרו כדין הנהגה על האדם במקום ספק, ללא בירור מציאותי. (כגדר דין 'חוקה דמעיקרא' שאין בה טעם מציאותי).

והביא ב'קובץ שעורים' (אות עח), ממה שכתבו התוס' להלן (כד. ד"ה לימא) שאם רוב וקרוב, הולכין אחר הקרוב, אין כאן 'ספק ערלה' אלא ודאי – משמע שהוא בירור הספק, כי אם הוא כהנהגה גרידא, עדין שם 'ספק' לא סר בגלל היותו קרוב. ואולם, אפשר שכל דבריהם אמורים רק לשיטת האומר קרוב עדיף על רוב (ר' זירא), אבל לר' חנינא, אכן ה'קרוב' אינו אלא הנהגה, ובחקירה זו עצמה נחלקו, שלר' חנינא, כיון שה'קרוב' אינו אלא דין הנהגתי, הרוב עדיף הימנו. (כשם ש'רובא וחוקה – רובא עדיף').

ויש לדון לאור הנ"ל, אם מועיל דין 'קרוב' ב'תרי ותרי' – שתי כתות עדים המכחישות זו את זו, שהוכחות מציאותיות כפי אחד מן הצדדים – אינן מועילות, שהרי גם אם תוסיף על כת אחת עוד מאה עדים, הלא תרי כמאה, ולא תועיל הוכחה נוספת יותר מעדים, ואולם דיני הנהגה בספק – מועילים. עד כאן קיצור מדברי הגרא"ו ב'קובץ שעורים'.

ובספר 'בית ישי' (צט) האריך בבאור סוגיא זו. ולדבריו, דין 'קרוב' מועיל כבירור והוכחה, שהרי אין זו גזרת הכתוב, אלא שממה שאמרה תורה 'זהו העיר הקרובה...' נשמע שיש לנו לתלות תמיד בקרובה. (ואין זה ענין ל'טעמא דקרא', ע"ש). ומחלוקת ר' חנינא ובר פלוגתיה (ר' זירא), היא בהגדרת דין 'רוב' – אם ענינו בירור מציאותי (כפי 'לישנא בתרא' בחולין יא ללמוד 'רובא דאיתא קמן' מ'רובא דליתא קמן', שהוא ודאי בנוי על סברה מציאותית. ואף רוב הבנוי על מספר מלאכותי ('דאיתא קמן') ואינו רוב שבטבע, הגם שאינו בירור ודאי, גלתה תורה שמספיק בהטיה זו של סבירות, כדי להסתמך עליו) וכך סובר ר' חנינא. ולפיכך רוב עדיף, לפי שכלולים בו שני ענינים, דין ובירור. לא כן 'קרוב' שאינו 'דין' אלא הכרעה שכלית גרידא. והדעה השניה סוברת (כפי 'לישנא קמא' בחולין שם, ש'רובא דאיתא קמן' לא נלמד מ'רובא דליתא קמן'), שדין 'רוב' אינו אלא גזרת הכתוב ולא סברא מציאותית, (וכבר כתב כן הגרעק"א בכתובות יג, והש"ש ב,טו וכ"ד הרש"ש בכתובות יד: וכן נחלקו אחרונים כשהחנות הטריפה היחידה, מוכרת בשר יותר מכל החנויות הכשרות. וע' 'חות דעת' סג,ב. ואכ"מ), ולכך ה'קרוב' עדיף, מפני היותו ענין מציאותי. והאריך שם עוד בישוב פסקי הרמב"ם, ועוד.

(במש"כ במקור דין 'קרוב' – ע"ע בחדושי חת"ס בסוגיא, ובספר דבר אברהם ח"א ד,ו).

וע"ע בכל הענין באריכות ב'שערי ישר' ד,ט ובספר 'בגדי שש' (לר"ג בקהופר) – ב"ב ס' ט, ובשאר ספרי אחרוני זמננו.

'מתיב רבי זירא: 'זהו העיר הקרובה אל החלל' – ואף על גב דאיכא אחריתי דנפישא מינה? – בדליכא' – ואם אכן יש עיר רחוקה וגדולה – הקרובה ודאי אינה מביאה, שהרי כנגד מעלת ה'קרוב' ניצבת הוכחת ה'רוב' לומר שאינו בא מן הקרוב. ואולם יש לדון אם הגדולה הרחוקה מביאה עגלה ערופה, האם על סמך דין 'רוב' מביאין ע"ע. ושתי שיטות בדבר בין הראשונים. – ע' בתוס' הרי"ד כאן. ושיטת הרמב"ם (רוצח ט,ו) שהעיר הגדולה מביאה. ובמאירי (ריש פרק 'עגלה ערופה') נתן טעם בדבר, לפי שהיא הקרובה ביותר מבין הערים שכמותה. וצ"ב.

(שמעתי מהגר"מ וינקלר שליט"א, לדיוק מדברי רש"י כאן, שכתב 'בדליכא' – רחוקה מזו שגדולה ממנה אלא כולן שוות. ולא היה צורך הוסיף מלים אלו, הלא גם אם הקרובה גדולה היא מביאה – אלא שאם היא גדולה, מביאה מדין 'רוב', גם אילו לא היתה קרובה, ולכן כתב רש"י אופן שמביאה רק משום היותה קרובה, כדכתיב קרא). וע"ע במובא בסוטה מה (חוברת ה) – על גדר דין מדידה בעגלה ערופה, ועל דין 'העיר הקרובה אל החלל'.

'ביושבת בין ההרים' – הרמב"ם השמיט אוקימתא זו. (וכן השמיט את האוקימתא דלהלן: 'בשביל של כרמים', וכן השמיט 'עקולי ופשוירי הוה מטבעי לה') – וכבר הסבירו האחרונים שיטתו בדרכים שונות, וכן ישבו את קושית

התוס' אם הבאת העיר הקרובה גזרת הכתוב היא או משום תליה מציאותית שבא מאותה העיר - ע' בכסף משנה - הל' רוצח טו; וב'אור שמח' שם; פרי חדש - יו"ד סג; שערי ישר - ד, ט; חדושי הגרנ"ט - קעב; קהלות יעקב - טו; בית ישי - צט.

ענינים ופרפראות

'אפיקו לי קורקור מהכא' - ... ולכך בלשון הקודש יש לקול הבעלי חיים כל אחד שם מיוחד, כמו געיה לשור, ועריגה לאיל, ושאגה לארי, וכדומה. בודאי כל אחד משמיע בקולו אותיות אלו, השור - אותיות ג"ע וכן כולם, וכן צפצופי עופות משמיעים אותיות צ"ף ושריקת תרנגול. ובבבא בתרא: 'אפיקו לי קורקור' כי קול העורב אותיות ק"ר. ובפרק אלו טריפות (ג.ס) בר"ה, דעביד שרקק, ועל שמו נקרא כך בלשון רז"ל ובתרגום 'ירקרוקא' על שם קולו ר"ק. והעורב שממונה על בשורות רעות (כמ"ש בסוף ספר הגלגולים), והיינו מפני אכזריותו, ובודאי כל אחד כפי מה שהוא טבעו ותולדתו הרי ממונה כמו על אותו דבר. והוא בטבעו אכזרי (כמשו"ל בעירובין כב.), לכך קולו אותיות ק"ר שהם אתון דשיקרא, והוא קליפת עמלק 'אשר קרך'... ור"ה שמביא רחמים לעולם עביד שרקק, הוא צירוף אחר מאותיות 'שקר' לאותיות 'שרק', כטעם אשרקה להם ואקבצם, ומביא רחמים, ואין כאן מקום מזה. ובוזה הוא כל עומק חכמת הטיריין ושיחת עופות...! (מתוך 'ליקוטי מאמרים' לר"צ הכהן, עמ' 126, ע"ש עוד. וע"ע ב'משך חכמה' - פרשת בא, יב, כא בד"ה ובדרך זה).

(ע"ב) 'בעי ר' ירמיה: רגלו אחת בתוך נ' אמה ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה מהו? ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא' - פרש רבנו תם שהוציאוהו לא משום ששאל

דבר שאינו שכיח כלל, אלא משום שכשקבעו חכמים שהמדדה אינו מדדה יותר מחמשים אמה - אינו יוצא כלל וכלל, אפילו רגל אחת, וכל שיעורי חכמים כך הם.

וע"ע בסוף 'קונטרס דברי סופרים' לגר"א וסרמן זצ"ל. ושם דן לומר שכל קביעת שיעורי חכמים באומדנות ובטבעים, נאמרו בסיני, והרי הם חוקים שהוטבעו בטבע בתחילת הבריאה, ועל כן אין להקשות על צמצום השיעור, שכן הם חוקי הטבע בדקדוק כחוט השערה. ושב והביא מדברי הרשב"א (להלן רפ"ג) שמדת חכמים לקבוע על דרך הרוב והכלל, לא על דרך הפרט. ע"ש.

(ומצינו כעין זה פעמים שרבי ירמיה דרכו היה לדקדק בשיעורים שקבעו חכמים - במסכת ראש השנה יג.) וע"ש במהר"ץ חיות), שאל רבי ירמיה את ר' זירא 'זקים להו לרבנן בין שלישי (-שכל תבואה שנקצרה בחג, בידוע שהביאה שלישי לפני ראש השנה) לפחות משליש?' וכן בסוטה (טז): הקשה ר' ירמיה על שיעור רביעית מים שקבעו שזהו שיעור שדם ציפור ניכר בהם. ובשני המקומות השיב לו ר' זירא 'לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא?! כל מדות חכמים כן הוא, בארבעים סאה הוא טובל, בארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול בהן, כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין, שלשה על שלשה מטמא מדרס...!'

וכן מצינו לרוב, בעיות של ר' ירמיה אודות מקרים חריגים או מקרים גבוליים, שעלו ב'תיקו' ללא פשיטות לכאן או לכאן - כגון: שבת לח: פסחים מח: סוכה נג: ב"מ כא.

ב'יד רמה' (את פז) פרש, שלפיכך הוציאוהו, כי אין מקום לספק, שהרי זה ממון המוטל בספק, וחולקין.

(וע' דבר נחמד בספר 'אור הישר' (לרב ש"י הילמן) - זבחים כו.).